

Řehoř a poznání života východní Haliče ve druhé polovině 19. století z roku 2004).

Pátou kapitolu, *Češi na zakarpatské Ukrajině*, napsali společně Petr Kozelka a Jaroslav Vaculík. Konstatují, že české osídlení této nejzápadnější ukrajinské země lze v omezené míře sledovat již v 19. století, avšak největší vlna Čechů přišla na Podkarpatskou Rus po roce 1919, kdy se toto území stalo součástí Československa. Češi zde zastávali zejména povolání četníků, úředníků a železničářů. Autoři ve svém bádání vycházejí především z dobového tisku a archivních materiálů; u mnoha zajímavých informací však bohužel chybí odkazy na konkrétní zdroje.

Následující část *Spolky a kulturní život* napsala Ludmila Muchina spolu s Alexandrem Drbalem. Podle názvu kapitoly může čtenář právem očekávat, že zde nalezne informace také o spolcích z doby první vlny osídlování Ukrajiny (tedy od 2. poloviny 19. století), které jsou dnes již dávno zaniklé. Autoři se však věnují pouze spolkovým institucím, jež v nějaké míře fungují dodnes. V této stylisticky i pravopisně opět velmi problematické kapitole, která navíc mnohdy zajímavá fakta zbytečně halí do publicisticky nostalgického hávu, překvapí především poměrně velký počet spolků (celkem 19) vzhledem k dnes již velmi malému zastoupení českého etnika na Ukrajině. Tato stať duplikuje některé informace v knize již dříve uvedené. Je rovněž škoda, že v této části zcela postrádáme odkazy na konkrétní zdroje informací ve formě poznámkového aparátu.

Poslední část z pera Alexandra Drbala přináší poctivě zpracovaný přehled českých periodik na Ukrajině od druhé poloviny 19. století do současnosti. Zde již nacházíme obsáhlý poznámkový aparát,

který svědčí o tom, že autor pracoval s obsáhlou množinou relevantní odborné literatury. Rovněž jazyková stránka této kapitoly je na slušné úrovni, což zřejmě souvisí s tím, že stať vznikla původně pro jiné účely, než je tato kniha, jak ostatně prozrazuje poznámka pod čarou č. 538.

Závěrem nezbyvá, než shrnout, že *Dějiny Čechů na Ukrajině* jsou knihou, která se příliš nepovedla. U jejího vzniku stál jistě dobře míněný záměr vytvořit kvalitní dílo na zajímavé téma; ten však bohužel nebyl dotažen do zdárného konce. Čtenáři z České republiky i z Ukrajiny si s touto knihou sice mohou poskládat určitý obrázek o reflektovaném fenoménu, při její četbě se však budou muset obrnit stoickou trpělivostí.

Petr Ch. Kalina (FF MU Brno)

Anna Falisová – Tünde Lengyelová, *BIOTERAPIA OPTIKOU HISTÓRIE. Larválna terapia, apiterapia, hirudoterapia, bakteriofágová terapia, ichtyoterapia, helmintoterapia. Historický ústav SAV–Scientica, Bratislava 2013, 184 s.–*

Anna Falisová – Peter Takáč – Tünde Lengyelová, *VÝSKUM A VÝVOJ NOVÝCH BIOTERTAPEUTICKÝCH METÓD. Chronológia, etnografické aspekty, pramene. Historický ústav SAV–Scientica, Bratislava 2013, 130 s.–*

Využití historických věd při praktické léčbě závažných onemocnění – to patří k naplnění a potvrzení významu existence historických věd vůbec. Na Slovensku probíhal v rámci Operačního programu Výzkum a vývoj projekt Výzkum a vývoj nových bioterapeutických metod a jejich využití

při léčbě některých závažných onemocnění (ITMS: 26240220030), spolufinancovaný ze zdrojů Evropského fondu regionálního rozvoje. Jeho výsledkem jsou mimo jiné dvě publikace, které v roce 2013 vydal Historický ústav SAV. První z nich, *Bioterapie optikou historie*, shromažďuje a třídí data o larvální terapii, léčbě včelími produkty (apiterapie), pijavicemi (hirudoterapie), viry přirozeně napadajícími bakterie (bakteriofágy), o léčbě rybkami (ichtyoterapie), hlísty a dalšími parazity (helmintoterapie). Kompletuje data od prvních historických zmínek použití ve starověkých civilizacích a záznamů z bible, přes osobnosti, které s nimi pracovaly, zmiňuje hlavní mezníky jejich vývoje až po nejnovější výzkumy (zejména v USA, bývalém Sovětském svazu, Francii a Velké Británii). Publikace přináší dochované informace o dosažené úrovni bioterapeutických metod a jejich konkrétním používání v různých historických obdobích, které medicína, zejména školská/západní, postupně opustila. Prudký rozvoj farmaceutického průmyslu od konce 19. století a zejména objev antibiotik a velkého množství vysoce účinných farmak tyto metody vytěsnil a téměř způsobil jejich vymizení z klinické praxe. Záhy se ovšem zjistilo, že bakterie a jiné mikroorganismy si dokážou poměrně rychle vybudovat na antibiotika rezistenci a že synteticky připravená léčiva mají vedle vysoké terapeutické účinnosti nemálo negativních vedlejších účinků. Výzkum tedy vznikl z aktuálních medicínských potřeb.

Data prezentovaná v knize pocházejí geograficky z celého světa, ovšem jsou disproporční co do objemu i teritoria, neboť nutně vycházejí z nerovnoměrně dochovaných historických pramenů, ale i nesrovnatelných výzkumů a zdrojů informací.

Přínosná pro etnology je bohatá literatura a prameny slovenské, ale zejména světové provenience.

Druhá publikace, *Výzkum a vývoj nových bioterapeutických metod*, se soustřeďuje na kasuistiku. V první části jsou ke každé metodě přehledně chronologicky seřazena historická data ve zkrácené formě, včetně jednotlivých výzkumů, moderních registrací bioterapeutických metod ve světě, prvních použití v nemocnicích, hrazení zdravotními pojišťovnami atd. Druhá část, nepřesně nazvaná Etnografické aspekty, zohledňuje multidisciplinární přístup a u každé bioterapeutické metody uvádí současný stav poznatků, popis a ukázky použití metody na současných konkrétních případech v klinické praxi (5–9 případových studií), včetně výsledků, doporučení a bohaté fotodokumentace jednotlivých případů. U léčby psoriázy uvádí i ukázky nevyplněných dotazníků indexu závažnosti choroby, kvality života pacientů a jejich rodin, v hirudoterapii dotazník se sledovanými údaji pro pacienta léčeného pijavicí lékařskou.

Propojení tradičních principů léčby a starých metod a technologií s pokročilými nástroji, poznáním a vědeckými poznatky 21. století představuje budoucí velký terapeutický potenciál. Současný výzkum a užití bioterapeutických metod přináší etnologii odpovědi na oprávněnost užívání některých prostředků v lidovém léčitelství a je potvrzením jejich účinnosti. Lidové terapeutické prostředky byly často posilovány silou slova, magickými úkony a rituály. Člověk na venkově žil blízko přírodě a hospodářským zvířatům, což posilovalo jeho imunitu, ale byl i mnohem vnímavější vůči vnějším i vnitřním biorytmům. Mnohé další prostředky, léčení zachycené v etnologických sběrech od konce 19.

století, které jsou uloženy v archivech, publikovány v drobných příspěvcích v mnoha časopisech, ale i v souhrnných pracích, například v Lidovém lékařství v Československu od Josefa Čižmáře (1946), teprve čekají na své znovuoživení, vědecké zhodnocení a užití.

Dana Motyčková (EÚ AV ČR, v. v. i.)

Olga Nešporová, O SMRTI A POHŘBÍVÁNÍ. Centrum pro studium demokracie a kultury, Praha 2013, 351 s.–

Knihy Olgy Nešporové postihuje s využitím sociologických přístupů současný stav představ spojených se smrtí a pohřbíváním. Zabývá se názory a postojem vybraných jednotlivců a skupin na vnímání smrti, na způsoby rozloučení s mrtvým a sleduje současnou pohřební praxi. V těchto směrech obohacuje dobový diskurz k povaze mezilidských vztahů a komunikací v existenciálně mezní situaci života, vyznačující se novými jevy, reagujícími na spektrum vlivů soudobého paradigmatu. Při nedostatku prací věnovaných funerálnímu tématu se publikace vyznačuje koncepčním přístupem k fenoménu smrti a proměnám rituálního chování při pohřbívání v průběhu 20. století, zejména jeho druhé poloviny, a prvních desetiletí 21. století. Vedle statistických dat autorka čerpá z poznatků našich i zahraničních badatelů příbuzných společenskovědních oborů, především historie, antropologie, demografie, medicíny, religionistiky a etnologie.

Knihy je rozdělena do čtyř základních částí. První z nich podává výklad náhledů na smrt a pohřbívání z kulturněhistorického

a obsáhleji z demografického hlediska, druhá se zabývá představami o posmrtném bytí a nebytí a třetí, nejobsáhlejší část dokládá diferenciaci a změny postojů k pohřbívání a pohřebním rituálům. Čtvrtá část je zaměřena na současnou pohřební infrastrukturu, na pohřební služby a hřbitovy. Značná pozornost je věnována truchlení a smutku, včetně nových pietních forem. Poznatky z výzkumu autorka prokládá esejisticky laděnými úvahami a v morální rovině se nevyhýbá preferenci církevně křesťanského konceptu směřování lidského života a smrti, vyjadřovaného pohřebními rituály.

Olga Nešporová zvolila metodu kvalitativního výzkumu, situovaného do středních a severních Čech, který prováděla mezi členy náboženských skupin v Praze v období 2003–2004 (církve římskokatolická, českobratrská církev evangelická, náboženská společnost Svědkové Jehovovi a Hnutí Hare Krišna), mezi „nevěřícími“ obyvateli středně velkého města ve středních Čechách (2005–2007) a dále u čtrnácti pohřebních organizací, rozmístěných po celém území České republiky (2011–2013). Novým tématem bylo zkoumání sta pomníčků obětí dopravních nehod u silnic, rovněž z celého území. Kvalitativní výzkum doplnila údaji z mezinárodního výzkumu ISSP (International Social Survey Programme) o představách posmrtné existence, který uvádí data z České republiky z roku 1999 do evropského srovnání. V projekci vlastního výzkumu vidím jako sporné stanovení věkové hranice respondentů na 30–50 let, se zdůvodněním emocionálního zatížení (mladších i starších osob) blížící se smrti či zkušenostmi se ztrátou a bolestí (s. 332). Eliminuje tím nositele nejméně třígenerační paměti kultury (jen 14 z 39 informátorů má více